

UNIVERSITY OF COPENHAGEN

**Kvinder, kompleksitet og kreativitet
feministisk sjælesorg som teoretisk genre og praksis**

Johannessen-Henry, Christine Tind

Published in:
Kritisk Forum for Praktisk Teologi

Publication date:
2015

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Document license:
[CC BY-NC-ND](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Citation for published version (APA):
Johannessen-Henry, C. T. (2015). Kvinder, kompleksitet og kreativitet: feministisk sjælesorg som teoretisk genre og praksis. *Kritisk Forum for Praktisk Teologi*, 142, 80-95.

Kvinder, kompleksitet og kreativitet:

Feministisk sjælesorg som teoretisk genre og praksis

Christine Tind Johannessen-Henry

Feministisk pastoralteologi og sjælesorg har gennem de seneste årtier skiftet fra et fokus på det individuelle, dvs. en stræben mod 'enhed' og 'integration' i forestillingen om helende omsorg, til en opmærksomhed på det kollektive, dvs. diversitet, relationalitet og kulturel forskellighed, hvor omsorgen skal udfolde og gøde kvinders 'uorden' og kompleksitet. Frem for at haste afsted med 'sjælesorgens svar', er der gode grunde til at være ekstra reflekteret omkring netop denne kompleksitet, hvor ud af en konstruktiv kønsbevidst kvindelig omsorg kan vokse. I det lys vil nærværende artikel give et bud på, hvordan feministisk sjælesorg som teoretisk genre og i praksis (også) kan gribes an i dag.

Bekendelse

At bevæge sig ind i feltet "feministisk sjælesorg" er en blandet fornemmelse af at have mødt sit teologiske 'hjem' og et voldsomt ubehag ved at skulle 'se'. Det er befriende at finde et sprog, man har manglet, og på samme tid kropsligt, kvalmende og desillusionerende, at øjne sit eget køns stilling i verden, som ikke er til at holde ud. – Få linje med medsøstre i praktisk teologi starter jeg med en personlig bekendelse for arbejdet med feministisk teori. Med til bekendelsen hører et møde med den amerikanske teolog og feminist Catherine Kellers konstruktive, systematisk-teologiske forfatterskab, der for år tilbage førte mig ind i et univers, hvor en teologisk ild brændte med et poetisk vildt sprog og en politisk dagsorden, der optog mig i hidtil uprøvet

grad (se Johannessen-Henry 2013, 2015). Keller banede på den måde min vej for at se behovet for sjælesorg i et feministisk perspektiv. Inspirationen fra Keller, et fortsat arbejde med netværksteologi og en vedblivende interesse for billedannelsens kraftfulde udtryk (også) i sjælesorg, danner klangbund for nærværende artikel.

Pastoralteologen og feministen Elaine Graham citerer kollegaen Frances Ward for at skrive: "An insistence on the primacy of lived experience is not a surrender to anti-intellectualism – in fact, it requires a high degree of methodological sophistication of knowing and hearing and a preparedness to live with the 'messiness' of existence" (Graham 2014). Med udgangspunkt i en case fra den 'snavsede' hverdag, vil jeg på de følgende sider i kondenseret form forsøge at introducere en nutidig feministisk sjælesorg gennem nogle markante tekster på området.

Patchwork¹

Jeg er i gang med at sy et patchworktæppe. Det begyndte jeg på i ventetiden mellem undersøgelserne, hvor jeg stadig ikke vidste, om det var kræft. Det skal min veninde have, når jeg er væk. Jeg vil lægge en besked ved om, at det sidste, jeg gjorde, inden jeg pakkede det ned, var at gå rundt med det om mine skuldre og [skrive] "... når du pakker det ud, vil du tage det om dine skuldre, og så kan du få et knus fra mig, når du har brug for det". Hvis jeg har tid, kan også andre få. Men hun bliver den første. – Håbet har alle farver. – Det er et slags maleri. – Jeg prøver at skabe farvegraderinger, lys, og mærk[!], i forskellige farver. Det er så sjovt at mingelere med. Det er dér, kunsten er. Det er ikke så meget at sy det sammen, men primært, hvordan de skal ligge. Jeg har et stort skab fyldt med forskellige stofrester. Det startede som et babytæppe til en kvindelig kollega, men jeg blev så forelsket i det, at jeg ikke ville give det fra mig [*K ler*]. Patchworket havde jeg med mig, da jeg var indlagt. Da havde jeg syet inderfirkanten. Jeg

bad en af mine venner om, at tage det med, fordi jeg havde brug for noget håbefuldt at kigge på, så det havde jeg. Tæppet minder mig om min sygdom, men det giver mig en god oplevelse, fordi jeg synes faktisk den er god [*K ler*]. Jeg har brugt de smukkeste stofrester, jeg kunne finde. Min farvesans har ændret sig. Jeg har været til kølige blå farver; nu er jeg mere til gule og røde, varme, turkis. Hvis jeg skriver en bog om mine oplevelser, skal det være forsiden. – Det går langsomt. Jeg skal montere, fore og quilte det. Det er ikke så sjovt som at sætte firkanterne sammen. *K, 57 år*

K “mingelerer” intenst med de talrige og forskellige stykker stof, der bringes sammen i patchworket – sammen med alt det andet i sit liv: projektarbejder, husombygninger, brystkræftbehandlinger, kæresteforhold og forfatterskaber. *K* reflekterer over sit liv og brystkræften: “Livets begyndelse startede med et lynnedslag i en suppe af proteinfyldt vand! Hver gang der er sket en ændring i mit liv, er det sket ved et lynnedslag, som har medført en metamorfose, som har skabt orden ud af kaos”. Hun fortæller, “at med dén impuls søger vi, at skabe orden ud af kaos. Det er på et eller andet niveau et forsøg på at gøre Gud kunsten efter, at skabe en verden ud af ingenting”. *K* har erfaret på prægnante måder, at livet rummer en dybere åndelig dimension. Samtidig træder det mærkbart frem i samtalen, at hun kæmper med et gudsbillede, hun ikke kan tro på. Hun ser en kristen gud for sig, der kommanderer, “forlanger”, “fordømmer”, “er smålig og hævngherrig”, “krigsliderlig”, diskriminerende, utilregnelig, uansvarlig og forfordelende. Gud, fortæller hun, er lige så slem som den healer, der sagde “at grunden til, jeg havde fået kræft, var fordi jeg havde en ide om, at jeg ikke var værd at elske – selv om hun måske havde ret”. Som teenager opsøgte *K* den lokale præst, for at tale om Gud, men præsten havde svært ved at svare. Hun konstaterer savnet af en samtalepartner i disse spørgsmål.

Opgøret med et patriarkalt gudsbillede, kraftfulde bibelske skabelsesbilleder med fødselsmetaforer og erfaringer af tro, nedgørelse, kærlighed, uretfærdighed, tab og håb; de talrige, kulørte og ind imellem umiddelbart konfliktende tilkendegivelser er vanskelige at sammenkøge til en helhed eller integrere i hinanden. I stedet finder *K* ressourcerne midt mellem de

mangfoldige dele – ganske som i patchworket: det lysende håb findes midt i det kreative mellem alle de lysende stofdele, i gaver af varmende tæpper til andre kvinder, deres babyer og til kolleger. En kraftfyldt relationel og omsorgsgivende kompleksitet udspiller sig med en kreativitet, der strækker sig ud over hendes egen død.

Kompleksiteten selv sprænger stereotyperne i Ks virkelighed – og frembringer en ny orden i sprængningens uorden. Netop dette “kaosmos”, det mangefoldede og forskelligartede, viser sig at være gjort af et stof, som en styrkende, modstandskraftig sjælesorg kan vokse ud af.

Protest

Mens feministisk teori kan spore sin arv over 50 år tilbage, har den feministiske praktiske teologi først gjort sig gældende siden 1990 (Graham 1999). Linjerne i feministisk praktisk og pastoral teologi har bevæget sig fra arbejdet med at bryde tavsheden til at få mæle til at handle. Graham beskriver udviklingen i tre bevægelser, der er karakteriseret ved en protest imod usynlighed, eksklusion og objektivering af kvinder inden for den kristne pastorale tradition (Graham 1999, 2014).

Protesten betyder i første instans *at lytte til stilheden*, hvor arbejdet består i med at gøre lidelsens “undergrund” synlig og bringe erfaringer af vold op til overfladen (se Doehring 1992). Anden fase har handlet om *at finde en stemme*, dvs. sætte kvinder fri fra forvrængede versioner af det, de sandt føler og ønsker. Sjælesorgen må derfor sadle om og åbne for de ægte versioner; der er behov for “kontra-narrativer”, som er funderet i kvinders autentiske erfaringer (se Bons-Storm 1996). Den tredje bevægelse omhandler, hvordan sjælesorgen kan rekonstruere tradition og praksis på måder, så de nye indsigter *transformerer* håb – dvs. transformation gælder ikke kun inden for kirken, men sigter på livet i hele samfundet. Der er brug for ‘verdslige’ feministiske pastoralteologier, som forholder sig til den banalitet, ambivalens og kompleksitet, der er forbundet med at bevæge sig i samfundsvirkelighedens mange og brogede situationer (se Mary Fulkerson 1996).

En anden markant feministisk pastoralteolog, Bonnie J. Miller-McLemore har opereret med et lignende udviklingsskema (1999). Hun skelner mellem

bevægelser af *i*) “underforstået kritik og uro, *ii*) “en suspensionens hermeneutik imod traditionel lærdom”, der indbefatter “aktiv modstand mod patriarkat”, og *iii*) “rekonstruktion” som “involverer et engagement i specifikke tematiske praksisser eller emner, der behandles i et bredere panorama af psykologisk, kulturel og teologisk kritik og reformulering”. Fælles for disse tre bevægelser er, at de betoner kontekst, samarbejde og diversitet.

Udfaldet af ovenstående udvikling er, at idet kvinderne har fået mæle, bliver én stemme til flere. Sjælesorgen skal netop ikke blot varetage det enkelte individs situation, men omsorgen må i høj grad kanaliseres, forstås og virke i kollektive fora. *Alle* kvinder har stemmer – ikke kun middelklassen, men også underklassen; ikke kun hvide, men også sorte, indianere, asiater etc. Dvs. feministisk sjælesorg må nødvendigvis *også* handle om multikultur – kulturel forskellighed på alle planer, anti-indskrænkning. Den handler om det personlige – og det sociale og politiske. Omsorgen er ikke kun møntet på det private, men er involveret i det offentlige rum (fx boligforhold og magtforhold på arbejdsmarked, i karriere og ved personanseelse; Stevenson-Moessner & Snorton 2010).

Net

Miller-McLemores kendte billede af sjælesorgen som *The Living Human Web* ses netop som udtryk for den ovenfor skitserede udvikling, hvor “det levende net” på samme tid indikerer traditionsbånd og paradigmeskifte (1996, 2014).

Sjælesorgen har traditionelt set individet som et “levende dokument”. Det var den amerikanske teolog og præst Anton T. Boisen, der navngav sjælesorgen med den kraftfulde metafor *The Living Human Dokument* (1936, se Dykstra 2005), som siden videreførtes af teologen Charles Gerkin (1984, se Dykstra 2005). Som et psykisk prøvet menneske insisterede Boisen på at lytte til stemmerne fra de marginaliserede i deres egen kontekst. Sjælesorgen i denne æra begrænsede primært sit fokus til én-til-én rådgivning, hvori præsten besad den ekspertise og omsorg, som skulle skænkes konfidenten. I de senere år er man blevet bevidst om, at omsorg må forstås i langt videre udstrækning, hvor hele menigheden i fællesskab er medudøver af omsorgen; præsten er facilitator for forskellige omsorgsformer frem for at ‘ligge inde med’ patentet på omsorg.

Miller-McLemores litterære bedrift er, at hun ekspanderer Boisens dokument-billede til et "net". Hun åbner sjælesorgens 'tekst' til at indbefatte enhver problematisk situation og omsorgsfuld handling. Selve objektet for den pastoralteologiske undersøgelse, fortolkning og transformation (jf. udviklingen beskrevet ovenfor) gives hermed et mere dækkende udtryk, fordi forståelsen af det medmenneskelige forhold (*person-in-relationship*) udover at rumme forhold mellem enkeltpersoner tillige inkluderer forbundetheden med samfundet – familiemønstre, institutioner, ideologier, retsprincipper og offentlig politik – alt sammen medbestemmende for det enkelte menneskes helbred og følelsesmæssige velbefindende. Miller-McLemores favnende netmetafor er ikke så friseret, ren (*purified*) eller betryggende, som den måske umiddelbart kan fremstå. Netsjælesorgsbilledet udfordrer, fordi nettet ikke kun erfares som et harmonisk sikkerhedssystem. Nettet medtager ofrenes erfaringer af at være fanget i et sammenfiltret og kompliceret net – hvilket indebærer, at sjælesorgen også må være optaget af dem, der spinder mønstrene.

Nettet indeholder således en slags "dokumenter", men de lader sig ikke blot 'læse' og fortolke som sådan. Nettet rummer *også* alle de levende kroppe, der ikke har sagt noget, de tavse, de marginaliserede – med andre ord dem som evangeliet giver stemme. Nettet åbner altså for det ukendte. Derved sætter nettet sjælesørgerisk set samtidig grænser for den hyldede empati.² Nettet indikerer, at sjælesørgere umuligt kan læse hele 'teksten'; at man til tider er ude af stand til at forstå den virkelighed, der er på færde hos den, der lider.

Miller-McLemores netmetafor bygger, naturligvis, på feministisk systematisk teologi. Hendes "web"-pastoralteologi er inspireret af Catherine Kellers teologi, som den præsenteres i bogen *From a Broken Web: Separatism, Sexism, and Self* (1986). Keller præsenterer her en slags araknisk (edderkoppeagtig) teologi med tankeforbindelse til edderkoppens overraskende evne til at reparere dens ødelagte net – "spinning oneness out of many and weaving the one back to the many; "Whatever fresh twist of becoming we may have contributed to the future feeds the Spider Goddess, becoming in her body - which is to say, the world - substance from which to spin new worlds" (Keller 1986). Keller tilbageviser den misogyni (kvindehad), der udspringer af et patriarkalsk kunstgreb om separation, og som går tusindvis af år tilbage i vestens historie. Ved at sammenstille et væld af forhadte kvindebilleder af forskellige kvinder, monstre, slanger, edderkopper, drager og af

kvinder som netop Arakne, Medusa, Tiamat, Tehom og “Dybet” fra Første Mosebog, viser hun, hvor overvældende, frastødende og skræmmende at kvinders sammenhængskraft og visdom har syntes til alle tider. Den kraftfulde relationalitet som kvinder og mødre repræsenterer, er blevet snøret ind i uorden – af frygt for det indfiltrede og udviklede. Som Miller-McLemore citerer Keller for at skrive: “Web is not originally a trap” (Keller 1986, cit. i Miller-McLemore 1996). Nettet er ikke et billede, der ikonoklastisk set fikserer og indskrænker. I stedet åbner det for en forbundet mangfoldighed af andre billeder – også dem som endnu ikke er.

I en feministisk sjælesorgssammenhæng handler dette teologiske netbillede overordnet set om, at der helt grundlæggende findes alternative myter til de patriarkalske – myter der genrejser individernes sammenhæng. Men samtidig er brugen af Kellers systematiske fremstilling helt afgørende, fordi teologien herved genopretter sin nødvendige centrale plads i sjælesorgen, hvorved psykologien får en mindre eksklusiv, om end en stadig vigtig plads sammen med andre discipliner. Eller som Miller-McLemore pointerer: “Psychology alone cannot understand this web!” (1996).

Mere konkret og hvad angår *K*, betyder netbilledet, at hendes sygdoms- og livssituation sjælesørgisk set ikke kan ‘ aflæses ’ med en psykologisk forklaringsmodel og strategi. Udsagn udefra om hendes skyld i sygdommen som “uelsket” og et forkastet patriarkalt gudsbillede kalder i høj grad på et teologisk “kontra-materiale”, fx som Kellers refleksioner over *Dybet* (se Keller 2003). *Ks* situation fletter sig ind i ophav og omgivelser, åbner potentielle muligheder og lukker andre ned på langt mere komplicerede måder end man som sjælesørger har mulighed for at forstå. Sådanne – feministisk set – afgørende erkendelser om pastoral-teologisk ‘grounding’ åbner netbilledet som minimum for.

Kompleksitet – kreativitet

Netbilledet, som præsenteret ovenfor, er et praksisteoretisk forsøg på at gøre op med de fremherskende stereotyper af kvinder, deres opførsler, tanker og motivationer, der gennemsyrrer samfundet. Stereotyperne er så udbredte, at kvinder der ‘falder igennem’ dem og ikke passer ind i dem, kan blive set som afvigende, upassende, i ‘uorden’; de bliver afskrevet, undervurderet eller

ganske simpelt misforstået (Stevenson-Moessner & Snorton 2010) – ganske som Ks præst utilsigtet gør, idet vedkommende ikke ved, hvad han skal stille op med hendes anfægtelser om Gud.

Miller-McLemore er blevet beskyldt for i sin fremhævelse af nettet, at glemme dokumentet. Betydningen af hendes model kan dog næppe overvurderes, når det gælder om at gå foran i sammentænkningen af pastoral praksis og systematisk teologi. Tages kritikken alligevel ad notam, er der al god grund til at se nærmere på den amerikanske pastoralteolog Pamela Cooper-Whites³ arbejder, som går tættere på individet – eller rettere på de utallige folder, der karakteriserer menneskers selv, både indadtil og udadtil (Cooper-White 2010, 2008, 2007). Et omdrejningspunkt er bl.a. begrebet “multiplicitet”, der tilnærmelsesvis kan forklares med forbundet mangfoldighed (Johannessen-Henry 2013, 22; 2015, 56-57). Argumentet er, at gudbilledligheden ligger i kompleksiteten, indvikletheden og flerheden.

Eller oversat til Ks case: Ks patchwork viser et farvestrålende, lysende og rigt billede for kvinders psykologi, teologi og pastorale behov i den eftermoderne og multikulturelle kontekst, som vi befinder os i i dag. Netop den mangfoldighed, der kommer til udtryk i Ks håndarbejde (eller kunstbillede) – og som Cooper-White finder i tilsvarende amerikanske cases – reflekterer det behov, som sjælesorgen skal imødekomme.

Det har været et karakteristisk træk for traditionel sjælesorg og for klassiske psykologiske modeller op gennem tiden, at de opererer med “integration” som en slags metafor for helbred og helhed, og netop som sådan er det blevet anset for et terapeutisk mål (Cooper-White 2008). Hel- og énhed er blevet modstillet patologiske begreber som “nedbrydning”, “fragmentering” og “opsplitning” – ganske som kristen teologi har udformet frelse (som det at være “ét”) i modsætning til synd (som det at være fremmedgjort) (herom, se tillige Johannessen-Henry 2013, 24-26; 2015, 38-41).

Mange af samtidens psykologier og teologier gør imidlertid op med enhedstanken. Ligesom multiplicitet allerede ligger indlejret i oldkirkens tænkning (Keller 2003), eksisterer multiplicitet også allerede som noget positivt i tidligere psykoanalytiske modeller (jf. fx C.G. Jungs arketyper). Mennesker og deres psyke er kompleks og ‘uordentlig’. “Dissociation” (adskillelse) anses i nyere psykologi ikke længere som noget primært sygeligt, dvs. som ‘fragmentering’, men som en del af en normal mental proces. Ks patchwork kan

i den sammenhæng forstås som et billede på vores selv med tanker, følelser, handlinger, kropslige erfaringer, erindringer, ønsker og fantasier, der udvikles igennem hele vores liv. Med reference til filosofen Gilles Deleuzes tænkning skriver Cooper-White: “We are *a folding together* of many selves. Each of us is in ourselves a multiplicity of ‘selves in relation’ – made up of many parts.” (2010, 2007; om Deleuzes metaforer, se tillige Johannessen-Henry 2013, 28-31; 2015, 62-64).

Hvorfor hævder Cooper-White nu denne inklusion af multiplicitet i sjælesorg, som noget der i særlig høj grad er til fordel for kvinder? *For det første*, fordi denne tænkning afspejler, at kvinder faktisk er komplicerede og lever kompliceret. Det handler dels om førnævnte indre tilstande af følelser og identitet, dels om at kvinder rent bogstaveligt sammenfolder forskellige roller og relationer. Med andre ord: multitasking. Kvinders frihedsprivilegium er blevet ensbetydende med at løbe hurtigere i multitaskingens hamsterhjul med forskellige multiple roller, som alle har forrang og en fuldtidsidentitet: hustru, mor, datter, professionel, frivillig. Med til at ‘få det hele’ hører omkostninger som stress og separation fra hjem og familie.

For det andet fordi identifikationen med det multiple udadtil samtidig “resonerer” med det kreative, flydende og dynamiske potentiale, som er forbundet med den indre kompleksitet og diversitet. Cooper-White er i lighed med Keller inspireret af Deleuzes tanker om virkelighedens kaotiske skabelsesproces, hvor han beskriver denne bundløse “kaosmos” som et “matrix” (bet. kilde, livmoder) – et multiplicitetsbillede, der hentes fra kvindekroppen og som samtidig er et moderligt billede for det guddommelige. Tilmed, fremhæver både Keller og Cooper-White, at den deleuzianske multiplicitetstænkning rummer en trinitarisk logik om “Folding, unfolding and refolding” (Keller 2003, 28-31; Cooper-White 2010) som en anderledes forestilling om den kreative proces.

I sit pastoralteologiske/-psykologiske arbejde med sjælesorg søger Cooper-White at udfolde de kreative processer, som er skitseret ovenfor. Hun “leger” med metaforer, der resonerer med pastorale funktioner af heling, styrkelse, vejledning, forsoning og bemyndigelse – metaforer som hun henter fra sprog om Treenigheden: “Gud som kreativ overflod” (skabende kraft), “Gud som legemliggjort begær” (erotisk kraft) og “Gud som levende inspiration” (relational kraft). Disse kreative billeder fungerer som teologisk struktur for at hævde ikke-integrationen (fremfor traditionel enhedstænkning) som en

kilde til “psyko-spirituel kritik og kreativitet” (Cooper-White 2008, 2007). Hendes håb er, at sådanne treenighedsforestillinger kan åbne for en større forståelse af sjælesorgernes eget multiple selv såvel som for de mennesker, der søger omsorg og heling.

Følger vi Cooper-Whites tankegang mere specifikt, nemlig i forhold til K, er det præcis den kompleksitet, evnen til at sammensætte, ‘indvikle’ og lade forskellige stoffer og tråde flyde sammen, som bidrager til hendes modstandskraft, beslutsomhed og viljefasthed. At kunne navigere i nettet af forbindelser mellem multiple dele, at være en empatisk ‘patchworker’ af forbindelser og empati (med blik for Miller-McLemores grænse herfor) handler om mere end skabelse af personlige forbindelser; det er kreativ skabelse, der også handler om politisk samarbejde og relationelle kompetencer.

Kvindevenlig sjælesorg

Miller-McLemore har påpeget, at en stor del af litteraturen inden for praktisk teologi med rette kan kritiseres for at være både unødvendig akademisk, indskrænket og abstrakt (1999). For den amerikanske litteraturs vedkommende befinder både det kvindelige publikum og de kvindelige forfattere sig i akademiet – ikke i køkkener, asylcentre eller ‘sekretærstolen’! Jeg vil derfor afsluttende bevæge mig ind i en anden, mere praksisorienteret fortolkning af, hvordan feministisk sjælesorg kan bevæge sig frem.

Dekanen for Diakonhjemmet Høgskole i Oslo, Ingunn Moser, har i en artikel sammen med bl.a. den britiske sociolog John Law beskrevet en måde at tænke om, hvad et gode i omsorg er. “In *care*, it is a good to tinker iteratively and find ways of temporarily reconciling noncoherent logics and practices by keeping differences in a state of (always precarious) balance. It is also a good to know that it is highly likely that today’s solution will not work for very long. It is a good, in short, to understand that goods are necessarily in tension and cannot ultimately be reconciled” (Law et al. 2015). Omsorg er her at forstå som en slags “synkretisme-modus”, der som arbejdsmåde i praksis synes at korrespondere med de pastoralteologiske beskrivelser om net og multiplicitet.

Mosers beskrivelse af omsorgens praksis som en konstant 'tagen temperatur på situationen' vil jeg sætte som en slags fortegn for det lille idekatalog for feministiske sjælesorgspraktikker, som nu afslutningsvis følger. Min mere håndfaste afrunding skal læses i det lys, at skønt enhver sjælesorgssamtale afhænger af situationen og er betinget af kulturel forskellighed, må visse spørgsmål nødvendigvis melde sig: hvordan – i praksis – bedrive sjælesorg, der varetager, at kvinder vrister sig fri af stereotyper og samtidig undgår destruktive (selv)bebrejdelser i forholdet til andre og de aktiviteter kvinder aktuelt indgår i, er opdraget med og handler indenfor? Hvordan kan *Ks* patchworkmetafor blomstre i sjælesorgen med den kraft som 'sytøjet' faktisk rummer?

Pastoralteologen Carolyn Bohler har fremsat ti vejledende punkter for det hun kalder "Female-Friendly Pastoral Care" (1996). "Kvindevenlig sjælesorg" handler om ikke at såre kvinder, ikke bebrejde, ikke kritisere og ikke efterlade følelsesmæssige ar for at forandre fx familiodynamikker. Kvindevenlig sjælesorg er mandevenlig(!) – samtidig med at den er møntet på kvinder. Jeg fremdrager Bohlers retningslinjer i forhold til ovenstående refleksioner over feministisk sjælesorg, fordi disse *guidelines* ikke kun retter sig mod på forhånd fastlagte samtale- eller rådgivningsrum, men lige så vel mod den sjælesorg, der finder sted i kaffestuen og på hjørnet ved børnehaven. Indimellem vejledningerne bringes *Ks* case op som illustration.

1) *At lytte!* ... efter det konfidenten siger, kræver at præsten parkerer sine egne formodninger, antagelser, konklusioner eller løsninger på det, som præsten selv tænker må være 'essensen' af konfidentens anliggende. Det betyder, at man som udgangspunkt ikke skal advokere for andre, men lytte til konfidentens egne behov og ønsker. Ikke at blive hørt leder til en erfaring af uretfærdighed – hvilket her kunne ligne *Ks* erfaring i samtalen med præsten om hendes gudsbillede.

2) *At forvente indre konflikt mellem omsorg for sig selv og omsorg for andre.* Kvinder har en tendens til at indoptage andres ønsker og interesser (internalisering). At finde omsorg for sig selv er en proces, der ofte gennemlevs med stærk ambivalens. Hos *K* kunne det symptomatisk komme til udtryk i forbindelse med healerens udsagn. Ambivalensen kan være langsommelig, og præsten kan komme til at anvise, hvordan konfidenten skal tænke, gøre og forsikre, at konfidenten vil træffe et klogt valg – med 'uvenlig' omsorg til

følge. Den indre konflikt er 'problemet', lige så meget som det at træffe en beslutning er 'problemet', og skal have tid.

3) *At respektere modstandskraft såvel som fortvivlelse, lettelse såvel som smerte.* Den helende proces tager tid. Konfidenten kan i lang tid blive ved med at vende tilbage til en påført eller pådraget smerte – selv om det har været muligt at mobilisere modstandskraft. Præsten kan overse, at konfidenten faktisk føler sig lettet og kommer for at blive bekræftet i sin erfaring. Dels må præsten derfor udvise stor tålmodighed, selv om kvindens liv nu er genrejst; dels må modstandskraftserfaringen tages alvorlig og gives fuld opbakning frem for at bremses af en forestilling om en 'egentlig' smerte, der måtte komme eller 'ligge bagved'. – *K* kunne have brug for igen og igen at tale om sin sygdom, selv om hun er sluppet forholdsvis godt igennem forløbet. Samtidig må længere fortællinger om det, der er godt og sjovt, fx patchworket, ikke utilsigtet få plads som noget 'udenoms' i samtalen.

4) *At balancere personligt ansvar med systemernes indflydelse.* Individuer er indvævet i sociale forhold, fx familie, venner, kæreste, kolleger, naboskaber m.v. Ved at have øje for de forskellige "systemer" og strukturer, der rummer temaer som seksualitet, magt, autoritet og kønsskævhed, har præsten mulighed for at nævne den pågældende kønsskævhedsadfærd ved navn. Benævnelsen kan lede konfidenten ind på forståelser og ressourcer, der kan forberede på at bryde cirklen, *hvis* eller når det ønskes. – Hos *K* kunne det måske vise sig frugtbart kort at bringe frem fx Cooper-Whites arbejde med kvindebilledet i 2. Samuels bog, kapitel 13, om kvinden Tamar, hvor alt i historien uden undtagelse tilhører mændenes domæne (2012). Det er Kristi omsorg for kvinder (og dermed kirkens omsorg), som er kontra-narrativet til historien om Tamar.

5. *At tage 'alt' i betragtning.* At indtænke så mange faktorer som muligt betyder, at der bliver en større gennemsigtighed i forhold til at forstå situationens dilemmaer. I sjælesorg kan dilemmaer indebære andet end at 'tale sammen' om situationen. – I *Ks* tilfælde kunne fx den situation opstå, at hun opdager en ny knude og får besked om, at den er godartet. Hun tænker, at den er malign, men synes ikke hun kan tillade sig at råbe mere op. – Præsten har på flere niveauer mulighed for at skabe forbindelse mellem borgere og instanser i samfundet. Kvindevenlig sjælesorg handler om at bemyndige kvinder til at råbe op og handle, frem for stiltiende at acceptere smerten ved situationen.

6. *At observere og udvide gudsbilleder.* Sjælesorg kan gøre udtalte gudsbilleder eksplicite. Præsten kan hjælpe til at rekonstruere gudsbilledet ved at forstå, hvilken kraft der ligger implicit i konfidentens gudsbillede, som måske kaldes 'Herren', men som rummer kvindelige metaforer som fx retfærdiggører eller trøster, og dermed korresponderer med en kvindelig forståelse af det mandlige 'Herren'. – I Ks case kunne det bibellitterære skabelsesunivers med den "proteinfyldte suppe" måske navngives med "livmoder" (matrix) som den kristne Gud og derigennem kontra-beskrive det destruktive patriarkalske gudsbillede.

7. *At fremkalde kvinders autoritet.* I sjælesorgssituationen gives præsten næsten automatisk autoritet; det ligger i at stille spørgsmål, give råd og bede for nogen. Kvindevenlig sjælesorg søger at fremkalde konfidentens egen autoritet i sit åndsliv ved at fokusere på måder at erfare og relatere til Gud. Bøn *behøver* ikke tilbydes, men konfidenten kan hjælpes til at skabe eller blive bevidst om egne bønner, ritualer og andet stof. Ved at have øje for 'bønnens multiplicitet' sker mødet mellem præst og konfident gennem et symmetrisk forhold, hvor ingen fratages autoritet, men styrker den. Det er præstens opgave at navngive autoriteten, som den faktisk viser sig hos konfidenten. – I Ks case kunne en præst fx lade patchwork-situationen blive den meditative seance, som den indbyder til.

8. *Overvej at tale med familiemedlemmer separat såvel som sammen.* Præstens rolle at gøde jorden for samtalen mellem fx ægtefæller eller søskende. En udfordring, når præsten taler med grupper af konfidenter, er at undgå alliancer med den éne part. Åbenhed omkring muligheden for individuelle samtaler hjælper til at undgå, at individuel tid forveksles med skjult alliancer og dermed en trussel for den anden part. Med tilbuddet om et fortroligt individuelt rum, følger præstens opmærksomhed på ikke at skulle fungere som budbringer mellem parterne.

9. *Intentionel brug af forestillinger og metaforer i rådgivning.* Ifølge Bohler bærer mange kvinder rundt på en erfaring af, at de verbalt 'taber' til det mandlige køn hvad angår 'logiske' argumenter (til trods for at kvinders verbale evner ifølge undersøgelser scorer højere end mænd). Erindres videre Cooper-Whites fortolkning om multitasking som en afgørende udfordring for kvinder, kan præsten styrke konfidentens autoritet ved at vende et nedgørende billede til dets styrke. I Ks case kan det kraftfulde billede som 'patch-

workeren' være kontrabillede til destruktive, passiviserende og fragmenterende billeder som fx 'ikke-elskelig', 'patient' eller 'kræftsyg'.

10. *Opmærksomhed på ikke at bebrejde kvinden eller at overbeskytte manden.* Bohler henter et ganske blottende eksempel frem: Det er blevet fremført om kristne ægteskaber og seksualitet, at skulle manden have en lille penis, har det meget lidt at gøre med parternes seksuelle nydelse og tilfredshed. I samme anledning italesættes en flergangsfødende kvindes bækkenbund med en potentiel "slaphed", hvis hun ikke har trænet "ordentligt". Det kan næppe benægtes, at det er svært at gøre noget ved en lille penis, ligesom en bækkenbund faktisk kan trænes som andre muskler i kroppen. Det bemærkelsesværdige ligger i stedet i den kønsskævhed, som følger af formuleringerne: de sikrer mandens ego med argumentet, at hans organ ikke har nogen afgørende betydning, hvorimod kvinden bebrejdes for ikke at kunne tage sig sammen til at træne sin "slappe" muskel. – Bohlers pointe er, at bebrejdelser og overbeskyttelse falder så naturligt, at både kvinder og mænd (dvs. inkl. præsten) slet ikke er bevidste om, at det sker.

Skulle man nu sidde med følelsen af, at ovenstående vejledning er lidt for simpel, løs og elementær på samme tid, så lad mig slutte med at slå følgende fast med ord fra Miller-McLemore:

The hope is to prevent a universalizable feminist perspective from harming those it intends to protect and to maintain a flexible feminist perspective that respects cultural differences and moral diversity while also including an option for contesting practices from within cultures (Miller-McLemore 2010: 329).

Litteratur

- Bohler, Carolyn (1996). "Female-Friendly Pastoral Care", i: Stevenson-Moesner, Jeanne, *Through the Eyes of Women*, Minneapolis: Fortress Press, 27-49.
- Bons-Storm, Riet (1996). *The Incredible Woman*, Nashville: Abingdon Press.
- Doehring, Carrie (1992). "Developing Models of Feminist Pastoral Counseling", *Journal of Practical Theology* 46 (1): 23-31.

- Dykstra, Robert C. (2005). *Images of Pastoral Care: Classic Readings*, St. Louis: Chalice Press.
- Fulkerson, Mary McClintock (1994). *Changing the Subject*, Minneapolis: Fortress Press.
- Cooper-White, Pamela (2012). *The Cry of Tamar: Violence Against Women and the Church's Response*, 2. udg., Minneapolis: Augsburg Fortress.
- Cooper-White, Pamela (2010). "Complicated Woman. Multiplicity and Relationality across Gender and Culture", i: Stevenson-Moessner, Jeanne & Snorton, Teresa, *Women Out of Order*, Minneapolis: Fortress Press, 7-21.
- Cooper-White, Pamela (2008). "Interrogating Integration, Dissenting Disintegration: Multiplicity as a Positive Metaphor in Therapy and Theology", *Pastoral Psychology* 57: 3-15.
- Cooper-White, Pamela (2007). *Many Voices. Pastoral Psychotherapy in Relational and theological Perspective*, Minneapolis: Fortress Press.
- Graham, Elaine (2014). "Feminist Theory", i: *The Wiley Blackwell Companion to Practical Theology*, Ed. Miller-McLemore, Bonnie j., West Sussex: Wiley Blackwell, 193-203.
- Graham, Elaine (1999). "From 'Terrible Silence' to 'Transforming Hope'", *International Journal of Practical Theology* 2: 185-212.
- Johannessen-Henry, Christine Tind (2015). *Kræften og kraften. Hverdagskristendom i et netværksteologisk perspektiv*, København: Forlaget Anis.
- Johannessen-Henry, Christine Tind (2013). *Hverdagskristendommens polydoksi. En empirisk-teologisk undersøgelse af tro i cancerrejsens kontekst*, Ph.d.-afhandling, Publikationer fra Det Teologiske Fakultet, København: Grafisk, Københavns Universitet.
- Johannessen-Henry, Christine T. (2012). "Polydox Eschatology: Relating Systematic and Everyday Theology in a Cancer Context", *Studia Theologica. Nordic Journal of Theology* 66: 107-129.
- Keller, Catherine (2003). *Face of the Deep*, New York: Routledge.
- Keller, Catherine (1986). *From a Broken Web*, Boston: Beacon Press.

- Law, John; Afdal, Geir; Asdal, Kristin; Lin; Wen-yuan; Moser, Ingunn & Singleton, Vicky (2014). "Modes of Syncretism", *Fuzzy Studies, Common Knowledge* 20:1, Duke University Press, 172-92.
- Miller-McLemore, Bonnie J. & Sharp, Melinda McGarrah (2010). "Are There Limits to Multicultural Inclusion? Difficult Questions for Feminist Pastoral Theology", i: Stevenson-Moessner, Jeanne & Snorton, Teresa, *Women Out of Order*, Minneapolis: Fortress Press, 293-313.
- Miller-McLemore, Bonnie J. (1999). "Feminist Theory in Pastoral Theology", i: Miller-McLemore, Bonnie J. & Gill-Austern, Brita, *Feminist and Womanist Pastoral Theology*, Nashville: Abingdon Press, 77-94.
- Miller-McLemore, Bonnie J. (1996). "The Living Human Web: Pastoral Theology in the Turn of the Century", i: Stevenson-Moessner, Jeanne, *Through the Eyes of Women*, Minneapolis: Fortress Press, 9-26.
- Stevenson-Moessner, Jeanne & Snorton, Teresa (2010). *Women Out of Order*, Minneapolis: Fortress Press.

Noter

- 1 Interviewet med K stammer fra en større interviewundersøgelse blandt kræftoverlevende, som jeg gennemførte i forbindelse med mit ph.d.-projekt. Casen er tidligere anvendt i en anden teoretisk sammenhæng og med andet argument (Johannessen-Henry 2013, 2015).
- 2 I 60'erne og 70'erne fungerede Carl Rogers terapi om empatisk, reflektiv lytning som standardpensum ved sjælesorgsuddannelser i USA.
- 3 Pamela Cooper-White, professor ved Union Theological Seminary, NY, gæster København i januar 2016, hvor hun skal undervise på masterkurset "Gud i 'et samfund uden Gud': Sjælesorgens udtryk i mødet med hverdags-tro, sekularisering og nyåndelighed", Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet.

Christine Tind Johannessen-Henry, ph.d., cand.theol. postdoc. v/ Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet. Ullønnet hjælpestudentpræst v/ Studentermenigheden i København og Simeon-Skt. Johannes Sogn, Kbh.s Stift.
E-mail: cjh@teol.ku.dk